

UDK: 37.091.33 : 796.075

Ulug'bek SODIKOV,
O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti, PhD
E-mail: Sodiqov_7377@mail.ru
Dildora BOZAROVA,
Olmazor tumani 111-maktab o'qituvchisi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti professori, p.f.d M.Raxmonova taqrizi asosida

TA'LIM JARAYONIDA INTERFAOL METODLAR VA ULARGA QO'YILADIGAN TALABLAR

Аннотация

Ushbu maqolada interfaol metodlardan foydalanish qoidalarini bo'yicha ko'rsatmalar berilgan bo'lib, bunda Faol, interfaol metodlar ta'riflari, ular orasidagi farqlar, interfaol metodlarini samaradorlik omillari, ta'lim jarayonida Talabalar ongilligi va Faolligi oshirishga qaratilgan usullar va bu haqda soha olimlarining fikrlari bayon etilgan. Interfaol ta'lim ishtirokchilari haqida muhim ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Faol, interfaol, ongillik, Faollik, moderator, fasilitator, innovator, menejer, assistent, koordinator.

INTERACTIVE METHODS IN THE EDUCATIONAL PROCESS AND REQUIREMENTS APPLIED TO THEM

Annotation

This article provides guidelines for the use of interactive methods, including definitions of active, interactive methods, differences between them, factors of effectiveness of interactive methods, methods aimed at increasing student awareness and activity in the educational process, and the field about it. The opinions of scientists are stated. Important information about the participants of the interactive education is provided.

Key words: active, interactive, awareness, activity, moderator, facilitator, innovator, manager, assistant, coordinator.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ И ТРЕБОВАНИЯ К НИМ

Аннотация

В ней из интерактивных методов, по направлению, по интерактивной методике, активной, интерактивной методике, их различия в эффективности, методы повышения осведомленности и активности учащихся в образовательном процессе, а также статьи ученых по этому поводу. Важная информация об участниках интерактивного обучения.

Ключевые слова: активный, интерактивный, осведомленность, активность, модератор, фасилитатор, новатор, менеджер, помощник, координатор.

Ta'lim islohotlarining tub yo'nalishlarini to'g'ri anglash o'qituvchilar uchun ta'lim tizimida yangicha faoliyat usullarini ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqaradiki, bu bevosita o'qituvchilar oldiga ta'lim jarayoniga qat'iy o'zgarishlar kiritish hamda pedegogik va axborot texnologiyalariga oid bilimlarni egallash vazifasini qo'yadi.

Oliy ta'lim tizimida yetuk salohiyatli, noyob kreativ qobiliyatiga ega, hayotda uchraydigan kasbiy muammolarni mustaqil yecha oladigan, innovatsion pedagogik jarayonlarga tez moslasha oladigan kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

Fanni o'qitishda ta'limning interfaol metodlaridan ma'ruza, suhbat, baxs – munozara, ijodiy tashkiliy - o'yinlar, innovatsion o'yinlar, noan'anaviy darslar foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bunday darslarni o'tkazishdan maqsad mantiqiy – tuzilmaviy sxemani tuzish, nazorat topshiriqlarni ishlab chiqish, o'quv materiallarini texnologiya talablari asosida shakllantirishdan iborat.

Yurtimiz pedagog olimlari va oliy ta'lim amaliyotchi o'qituvchilari mentalitetimizning ijtimoiy-pedagogik sharoitiga moslashgan ilg'or ta'lim texnologiyalarini yaratish va ularni ta'lim amaliyotida qo'llashga intilmoqdalar. Zamonaviy pedagogikada ta'limni shunday modellari ishlab chiqilmoqda hamda shunday yondashuvlar ishlanmoqda. Bu yondashuvlar ta'limga, ishlab chiqarish sharoitlariga va ta'lim maqsadlariga erishishni kafolatlaydigan xarakterni berish imkoniyatini yaratmoqda.

Respublikamiz oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash sifatini yanada takomillashtirish, fan-texnika va

texnologiyalarning zamonaviy yutuqlariga tayangan holda talabalarni kasb-hunarga o'rgatishda ularning ijodkorlik, kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, axborot-kommunikatsion texnologiyalar xizmatidan maqsadli ravishda samarali foydalanish eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Interfaol metod – ta'lim jarayonida qatnashchilari (talabalar hamda o'qituvchi) faoliyatini faollashtirish, ta'lim oluvchini shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni dars jarayonida qo'llash samaradorligini oshirishga katta yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari mavjud bo'lib, bular:

- bahs-munozaralar tashkil etish;
 - talabalar tomonidan mavzuni erkin bayon etish mumkin;
 - ma'ruza va seminarlar soni kam va ko'pligi;
 - tashabbusga yaxshi imkonlar yaratiladi;
 - jamoasi bo'lib ishlash imkoniyati;
- ular ta'lim- samaradorligini oshirishda ahamiyatli hisoblanadi.

Materialni yaxshi o'zlashtirib olishi uchun talaba shu material ustida faol ishlashi kerak. Shunchaki quloq solib tinglash yoki ko'zdan kechirib chiqishning o'zi yetarli emas. Talaba materialni o'ylab ko'rishi, muhokama qilib chiqishi yoki mazkur mavzuga doir mustaqil ish topshirig'ini bajarishi kerak.

Talabalar tanqidiy va ijodiy faoliyati va hodisalarni diagnostika qilish ularni kuzatish, taqqoslash, farqli jihatlarni aniqlash, umumlashtirish kabi xususiyatlar orqali maqsadga

erishish mumkin. Demak fanlarni o'qitishda ham ta'lim talabalarning bilim o'rganish faoliyati o'z-o'zidan emas balki, u eng avvalo aqliy va ongli munosabat natijasida paydo bo'ladi va faollashadi.

Biz tomondan o'tkazilgan izlanishlar va olingan natijalardan ma'lumki, talabalarning bilim olish faoliyatini faollashtirish orqali ularning bilish imkoniyatlari, mustaqil ishlash hamda amaliy ko'nikmalarini o'rganish darajalarini rivojlantirishga erishish mumkin.

Ta'lim oluvchilar bilish faoliyatini faollashtirishgacha ularning dastlabki bilim darajasi, o'zlashtirgan bilimlarni amaliyotda qo'llay olishi ko'nikmalarini tahlil qilish ahamiyatlidir. Chunki buni har tomonlama tahlil qilmay turib, talabalarning faol faoliyat ko'rsatish darajasi haqida fikr yuritib mumkin emas.

Demak, talabalarning nazariy va amaliy faoliyatlarini faollashtirishga yo'naltirilgan interfaol ta'lim metodlarini o'rganish, ularning pedagogik texnologiyalar tizimidagi o'rni va rolini aniqlash va o'quv jarayonida qo'llash metodikalarini ishlab chiqish ham dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Tadqiqotlarda metod bir muammoni yechish, biror tajribadan natija olish, bir mavzuni o'rganish yoki o'rgatish kabi maqsadlarga erishish uchun bilib tanlangan yoki shunga qarab boriladigan yo'ldir deb ta'riflanadi.

Ba'zi pedagogik adabiyotlarda metod atamasi o'rni usul so'zi ham ishlatilib kelinmoqda. Masalan, metod – (grekcha metodos so'zidan olingan bo'lib, izlanish yoki bilish yo'li, ma'nosini anglatadi) konkret vazifani yechishga bo'ysundirilgan, borliqni amaliy yoki nazariy o'zlashtirish operatsiyalarining yoki yo'llarining yig'indisi deb ta'rif beriladi.

Ta'lim metodi belgilangan o'quv maqsadiga kafolatli erishish uchun o'qituvchi va talabani o'zaro hamkorlikdagi faoliyatini tashkil etishning tartibga solinishidir.

Faol ta'lim metodlarisiz qo'yilgan o'quv maqsadiga, erishishda bilim olish va o'rganish faoliyatini faollashtirishga, ta'lim natijalariga erishish qiyin.

O'qituvchi tomonidan bunday faol metodlarni tatbiq etilishi talabalarni mehnat qilishga, diqqatini tortishga o'z ustida mustaqil ishlashga, fikrlashga, izlanishga undaydi, darslarga qiziqishi ortib, qatnashishi faollashadi.

Faol ta'lim deganda, - biz ta'lim jarayonida talaba va o'qituvchilarning ongli va faol ishtiroki, ijodiy va mustaqil ishlay olish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi omillar majmuini tushunamiz.

Y.Y.Yurchenko ta'lim oluvchilarni faollashtirishda quyidagi usullardan foydalanish yuqori samara berishini ta'kidlagan:

- o'quv materiallarini dolzarblashtirish;
- o'quv materialiga talabalar diqqat-e'tiborini tortish;
- talabalarda o'z fikr-mulohazalarini bayon etish va to'g'riligini himoya qilishga shart-sharoit yaratish;
- materialni ilmiy-amaliy jihatdan baholashga undash;
- manbalarni muntazam ravishda ko'rgazmali targ'ib etish.

Faollik tufayli shakllantiriladigan bilim, ko'nikma va malakalar ta'lim oluvchining "shaxsiy mulki"ga ko'chadi va bu bilimlarni istagan paytda ishga solish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Dastlabki izlanishlar shuni ko'rsatdiki, ta'lim oluvchilarni faollashtirish quyidagilarga imkoniyat yaratadi:

- o'qituvchi va o'quvchilar orasida ongli munosabatlarni o'rnatilishiga;
- talabani mustaqil va erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga;
- talabani axborot manbalari bilan mustaqil ishlashlariga;
- talabani mashg'ulotlarga muntazam va to'liq ishtirokini ta'minlashga;

- ta'lim olishga qiziqish uyg'otadi;

O'qituvchi qanchalik ta'lim oluvchilarda yoqimli emotsional tasavvurlar hosil qila olsa, yangi o'quv materialini o'zlashtirish jarayonida ularning faolligi shuncha oshadi.

Demak, o'quv-tarbiya jarayonida ta'lim oluvchilarning faolligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham an'anaviy ta'lim tizimida aynan mana shu muammoga yetarli darajada ahamiyat berilmaganligi sababli ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim oluvchilarning bilim olish va o'rganish faoliyatini faollashtirish muhim talab darajasiga ko'tarilgan.

Tadqiqotlarda talabalarning o'quv-bilish faoliyatini faollashtirish masalasi o'quv jarayonining muhim vazifalari sifatida ko'p ta'kidlanadi.

I.A.Allayorovning fikriga ko'ra -Faol ta'limning didaktik asoslari – bu, jarayon ishtirokchilarining ongli, oqilona munosabatlarini o'rnatilishi va yuqori sifat hamda samaradorlikni ta'minlanishi ekanligi sifatida talqin qilingan.

Talabalarning o'rganilayotgan obyektga, jarayonga ongli munosabati natijasida bilim, amaliy ko'nikma va ijobiy shaxsiy xislatlari hamda fazilatlar shakllanib boradi.

A.M.Matyushkinning fikriga ko'ra, faol bilish – ta'lim jarayonida har doim, ketma-ket topshiriqlarni berish, muammoli vaziyatlarni hosil qilish natijasida yuzaga keladi. Faollik bu onglikni natijasi sifatida vujudga kelar ekan, bu holat fanlarni mazmuni, shakli, usul va vositalarini o'zaro mutanosiblashishini ham taqozo etadi. Faollik darajasini belgilashda o'quv materialning murakkablik darajasi ham inobatga olinishi muhim hisoblanadi.

Talabalarning o'quv-biluv faoliyatini faollashtirishda pedagogik-psixologik muammoli vaziyatlar yuzaga keladi. Chunki, psixologlar talabalarning bilim olish va faolligini psixologik xususiyat sifatida, pedagoglar esa ta'lim jarayonining asosiy qonuniyati va zamonaviy talabi sifatida qaraydilar.

O'qituvchi talabalarning bilim olish faolligini oshirish uchun o'quv materiali murakkablik darajasidan kelib chiqib mashg'ulotni o'tkazishning turli usul va vositalarini ishlab chiqishi kerak.

Faollashtirish darajasi birinchidan, ta'lim oluvchilarning o'quv materialini o'rganishga motivatsiya berish, ularda mustaqil ishlash qobiliyatlarini qanday darajada ekanligi bilan belgilansa, ikkinchidan, o'qituvchi tomonidan o'qitish va o'rgatish jarayonini faollashtirish maqsadida yaratilgan sharoit, ta'limning shakli va faol usullari hamda didaktik vositalarga bog'liq bo'ladi.

Yurtimizdagi va xorijiy pedagog olimlar, tadqiqotchilar tomonidan talabalarning bilim olish, bilish faolligining mazmuni va mohiyati, shakllari hamda darajalari, uning amalga oshirish shartlari to'g'risida turli fikrlar bayon qilingan.

Ta'lim jarayonidagi talabani faollik va ongligi, didaktikaning asosiy birinchi tamoyilli bo'lib kelgan va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi. Talabani faollik, maqsadga yo'naltirilgan pedagogik boshqaruvchi ta'sirlar va pedagogik muhitni tashkiliy natijasi hisoblanadi.

Yuqoriki tahlillardan ko'rinadiki, bugungi kunda talabalarni mustaqil bilim olishi, o'z fikr mulohazalarini erkin, mustaqil bayon qila olish malaka va ko'nikmalarini shakllantirish va uning rivojlantirish muhim hisoblanadi. Talabada bu sifatlarni shakllantirish uchun dastlab uni bilim olish va o'rganish faoliyatini faollashtirish kerak.

Shuningdek, OTM da bo'lajak mutaxassislarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish jarayonida ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda faoliyatni faollashtirish dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

Lug'aviy jihatdan "interfaol" (ing. "interact"; r. "interaktiv"; "inter" – o'zaro, birgalikda, "act" – harakat

qilmoq, ish ko'rmoq) tushunchasi "o'zaro, birgalikda harakat qilmoq" ma'nosini anglatadi

Interfaollik – ta'lim jarayoni ishtirokchilari bo'lga talaba va o'qituvchining kompetensiyalarini, muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lida birgalikda, o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaligiga aytiladi.

Interfaol metodlar quyidagi muammolarni hal qilishga yordam beradi:

- talabalarda fanga bo'lgan qiziqishni shakllantiradi;
- talabalar tomonidan o'quv materialini puxta o'zlashtirilishini ta'minlaydi;
- talabalarda intellektual mustaqillikni rivojlantiradi;
- talabalarni jamoa (komanda)da ishlash, boshqalarning fikrlarini tinglashga o'rgatadi;
- talabalarda boshqalar tomonidan bildirilgan shaxsiy fikri, uning shaxsiga hurmat ko'rsatish ko'nikmasini shakllantiradi;
- talabalar o'rtasida o'zaro ta'sirni qaror toptiradi;
- talabalarda shaxsiy fikr, munosabat, kasbiy va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantiradi

Interfaol ta'lim bu:

- talaba va o'qituvchining hamkorlikdagi pedagogik muloqotini tashkil qilish uchun imkon yaratuvchi faol metodlar tizimidir;
- ta'lim jarayoni hamma ishtirokchilarining doimiy va faol ishtirokidir.
- mahoratli pedagog tomonidan tanlangan samarali metod, shakl, vositalardir.

Pedagogik jarayonda bilim va ko'nikmalar egallash hamda olingan bilim, ko'nikmalarni mustahkamlashga yo'naltirilgan hamkorlikdagi Faol muloqot hisoblanib, bilim, tajriba, ko'nikma va malakalarni ayrboshlash negiziga qurilgan pedagogik Faoliyat hisoblanadi.

Interfaol ta'lim quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Mashg'ulot – ma'ruza emas, balki jamoaning umumiy ishi.
2. Guruhning tajribasi pedagog (pedagog)ning tajribasidan ko'p.
3. Talabalar yosh, ijtimoiy mavqe va tajribaga ko'ra o'zaro teng.
4. Har bir talaba o'rganilayotgan muammo yuzasidan o'z fikrini aytish huquqiga ega.
5. Mashg'ulotda talaba shaxsi tanqid qilinmaydi(fikr tanqid qilinishi mumkin).
6. Bildirilgan g'oyalar talabalarining faoliyatini boshqarmaydi, balki fikrlash uchun axborot (ma'lumot) bo'lib xizmat qiladi.

Interfaol ta'lim jarayoni o'ziga xos tashkiliy tuzilishga ega bo'lib, uni tashkil qilish va olib borish bo'yicha faoliyat turlari alohida ajratilgan. Bunda bir mashg'ulot jarayonida shu o'yshegmsrsh bir vaqtda turli vazifalarni bajarishi ko'zda tutadi. Aksincha, bir mashg'ulotni ikki yoki uch pedagog yoki yordamchilar birgalikda olib borishi ham amaliyotda qo'llash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, interfaol ta'lim bir o'quv mashg'ulotining o'zida bir necha muammoni hal etish imkoniyatiga ega bolib, talabalarining muloqoti bo'yicha ko'nikma va malakalarini rivojlantiradi, ular o'rtasida irodali aloqalar o'rnatilishiga ko'maklashadi, jamoa bo'lib ishlashga, o'zgalarning fikrini tinglashga va hurmat qilishga o'rgatadi va buning negizida bir qancha tarbiyaviy vazifalarning bajarilishini ta'minlaydi. Shuningdek, tajribadan ma'lumki, mashg'ulot jarayonida interfaol metodlarni qo'llash talabalarining ortiqcha xayoliy zo'riqishlarini yo'qotadi, Faoliyatning shaklini o'zgartirib turish, ular diqqatlarini mavzuning asosiy nuqtalariga qaratish imkoniyatini beradi.

ADABIYOTLAR

1. Yuldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.-T, 2001.
2. Ishmuhamedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. - T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar).- T.: Istedod, 2008.